

A MAGYAR HIRLAP MELLÉKLETE

IRODALOM
ÉS SZÍNHÁZ

Beszéljünk erről.

Irodalom és színház: tűz és víz. Budapestén ép úgy, mint majdnem az egész színházi világon. Nem az irodalom el-
lensége a színháznak, hanem a színház az irodalomnak. A színházvezetői fan-
tázia külön színházi irodalomra speci-
alizálta magát és a maga által elképzelt
irodalmat csak a saját színházi csoma-
golásában hajlandó a rivalda elé találni.
Kérdés az: van-e általában külön szin-
házi irodalom? A válasz: van. A leg-
irodalmibb regény vagy vers sem kerül-
het úgy színpadra, ahogy megíródott.
Ezt is, azt is dramatizálni kell előbb.
A legjobb eset, hogy az irodalom is meg-
marad és a színház is megkapja a ma-
gáét. Valószínűbb azonban, s ez a gyá-
koribb eset, hogy a dramatizálás útján,
vagy az irodalom vész el és marad a
színház, vagy a színház vész el és ma-
rad az irodalom. Színházi irodalom te-
hát: a legiróbb téma legsikerültebben
dramatizált formája. Kivételes eset, mely
megerősíti a szabályt és amire egyetlen
színház művészi ügyvitelével sem lehet
alapozni.

Mert ezen a ponton így alakul a kér-
dés: melyik téma az, amit a színház-
igazgató írónak minősít és melyik dra-
matizálás az, amelyikben az igazgató
felfedezni véli az irodalmat? Mert rend-
szerint ezen a ponton vesznek össze szin-
ház és irodalom. Természetes, hogy van
egy színházigazgatói szuverenitás és van
egy írói szuverenitás is, amit tisztelni
kell. A gyakorlati helyzet azonban az,
hogy egy darab színrekerülésénél mégis
az igazgatói szuverenitás a döntőbb fak-
tor az írói szuverenitásnál. Ezen pedig
— amíg színház lesz a világon —, nem
lehet változtatni. Hol a középut tehát?
Hol az a pont, ahol a színházigazgató
és az író — a színház, az író, a közön-
ség és talán a kritika megnyugására
is —, megértéssel találkozhatnak egy-
mással? Hol az a pont, ahol az igazgató
hajlandó volna előadásra alkalmas iro-
dalmnak elfogadni azt, amit a maga-
sabbrendű irodalmi közhangulat is an-
nak tart és hol van az a pont, ahol az
író is hajlandó színháznak elismerni azt,
amit a gyakorlat által edzett színházi
szakértelem annak értékeli? Aki az örök
színház-irodalmi problémának ezt az
archimedesi pontját megtalálja, egysze-
riben sarkából forgathatja ki ezt az
óriási vitaterületet.

Ennek a cikknek szűk keretében ter-
mészetesen nem vállalkozhatunk erre az
erőművi mutatványra. Beszéljenek a ta-
pasztalati tények. Csak néhány példa...
Néhány esztendővel ezelőtt a Vígyszínház
bemutatta Gerhart Hauptmann
Naplemente előtti című drámá-
ját. A darab szerkezetében voltak hatá-
rozottan berozsdásodott alkatrészek,
technikai elavultságok, szóval olyan dra-
maturgiai hibák, amelyekben a saját
törvényei alapján joggal akadhatott volna
fel a színházi szakértelem. Voltak azon-
ban a darabnak egyéb erényei, többek
között az a fluidum, amelyet egyszerűen
irodalomnak neveznek. Ez pedig ebben
a Hauptmann-dramában olyan mérték-
ben áradt a színpadról a nézőtérre, ami
nem csak óriási erkölcsi, hanem nem
megvetendő kasszasikert is hozott a
színháznak. Vagy itt volt tavaly
A néma Levente. Verses darab —
aligha kedvenc műfaja a gyakorlati ér-
zékkel bíró színházi sorsintézőknek,
— strukturájának latin egyszerűsége-
vel és világosságával —, szemközt
a raffinált technikájú exportdara-
bokkal — és mert minden szó vártán
író állott ott —, a színháznak talán
fennállása óta legnagyobb erkölcsi és
anyagi sikerét szerezte meg.

Még közelfekvőbb példa: a Vígyszin-
ház erdélyi újdonsága, a Budai Nagy
Antal. Történelmi darab, kosztümös
játék, egy helyi magyar nyelvre lefor-
dithatatlan távoli világ és egy más
irányba, derűsebb tájakra beidegzett
lipótvárosi közönség. És még valami.
A legjobb akarattal sem állítható, hogy
Kós Károly, a kitűnő építész darabját
a dramaturgia legmodernebb vasbeton-
szerkezetével állította színpadra. Ehelyett
adott mást: őszinte, emberi történetet,

a történelemben élő jelent és a nyelv
szépségeiben élő költészetet, vagyis iro-
dalmat. Erre, az erkölcsiekben máris le-
mérhető sikerre aligha fog rácsófolni a
— pénzért. Valahol tehát mégis kell
lenni — aminthogy van is —, egy iro-
dalmunk, mely, ha nem is spe-
ciális színházi irodalom, de iroda-
lom marad a színpadok között és
az irodalom szuggeszciójával hat a
nézőtérre akkor is, ha nem min-
denben felel meg a színházi dramatur-

gia szent dogmatikájának, és ha nem is
mindenben felel meg a praktikus szin-
házvezetők színházi irodalmi elképzelésé-
nek. Gondolkozzanak ezen a színház-
igazgatók és gondolkozzanak ezen a szin-
padi szerzők is. Mert, ha gondolkoznak
ezen: bizonyára könnyebben fognak
egymásra találni: színházigazgatók és
írók és bizonyára lényegesen könnyeb-
ben fognak megérteni egymást: színház
és irodalom.

R. P.

Inkább pusztítsuk a fillokszerát,
minthogy felépítsük a Vígyszínházat

Hogyan gáncsolták el 42 évvel ezelőtt a parlamentben a Vígyszínház felépítésének tervét

A múlt év tavaszán ünnepelte a buda-
pesti Vígyszínház fennállásának 40-ik évfor-
dulóját. Sok hírtől cikk, méltatás és vissza-
emlékezés látott napvilágot a jubileum ide-
jén, de azt a „hamvába holt” pénzügyi ak-
ciót, amit az akkori kormány indított
a színház létesítésére nem említette senki.
Pedig a minisztérium gesztusa a leghatáro-
zottabb és legkomolyabb formában — tör-
vényjavaslat formájában — jelentkezett, ez
azonban négy napos parázs vita és a javas-
latnak mind általánosságban mind részletei-
ben való megszavazása után egészen szokot-
lan és párfal ritkító módon megbukott.

Az egykorú lapok bő kommentárral ki-
sérték ezt a parlamenti harcot; erről itt
most ne essék szó, csupán azokat a hivatalos
adatokat közöljük, amelyeket a képviselőház
napló- és irománykötetei őriznek. Terjedel-
mük miatt ezeket is csak hivatalosan, de
pontos utalással leleheljük.

A kormány államkölcsönrel
akarta telepíteni a Vígyszínház t

A fővárosban 42 évvel ezelőtt három szin-
ház állott (a budai Várszínház, a negyedi-
ket, hátrán mellőzhetjük): a Nemzeti Szin-
ház, a Népszínház és az Operaház. A roha-
mosan fejlődő és magyarosodó Budapest
lakosságához azonban ez kevés volt. Negye-
dikül akarták létesíteni a Vígyszínházat.
(Utóbb, más körülmények között fel is épí-
tették.)

A kormány 200.000 forint kamatmentes
és hosszútávú államkölcsönrel akart segí-
teni a vállalkozásnak és ilyen értelmű
törvényjavaslattal lépett a Ház elé. Ellenzéki
körökben ez a javaslat nem volt népszerű.
A kormány bevallott célja mögött bizonyos
rejtegetni valót szimatoltak részint egyes
képviseleknek a színházat építő részvény-
társasággal fennálló anyagi kapcsolata, rész-
int pedig — és főleg — a létesítendő
színház tervezett idegennyelvű előadásai
miatt. Ezeknek a szempontoknak (vagy vélt
szempontoknak a javaslattal való összeit-
közésén bukott meg a kormány terve...

1894 június 28-án puylotta be a We-
kerle-kormány belügyminisztere: Hieronymi
Károly a képviselőháznak „A Budapest fő- és
székváros területén létesítendő magyar Víg-
színház részére 200.000 forint kamat nélküli
államkölcsön engedélyezéséről” szóló tör-
vényjavaslatot, mely 5 §-ból áll és a „Ma-
gyar Vígyszínház részvénytársaság” részére
200.000 forint kamat nélküli államkölcsönt
engedélyez oly feltétellel, hogy a kölcsön
összege csak akkor lesz folyóvá teendő, ha
a „Magyar Vígyszínház Részvénytársaság” az
államkölcsön összegének megfelelő 200.000
frt. tőkeösszeget kimutat, illetőleg afelett fel-
tétlenül rendelkezik. A kölcsönösszeg a szin-
ház tiszta jövedelméből negyven év alatt évi
5000 frtos részletekben fizetendő vissza.
A javaslat indokolása rámutat arra, hogy
„Budapest fő- és székváros lakosságának
gyors növekedésével mind inkább előtérbe
lép annak szüksége, hogy a fő- és székváros
területén negyedik magyar színház létesíté-
sék. Az új színház nem fog a már fennálló

budapesti színházaknak versenyt okozni, de
sőt a Nemzeti Színházra előnyös lesz any-
nyiban, hogy a Vígyszínház létesítésével a
Nemzeti Színház a komoly irányú és klasz-
zikus darabokra több figyelmet fordíthat
és ezzel valódi feladatának nagyobb sikerrel
felelhet meg.

A javaslatot külön tárgyalta a közigazga-
tási és külön pénzügyi bizottság: az előbbi
november 5-én Földváry Miklós, az utóbbi
november 10-én Fenyvessy Ferenc előadásá-
ban. A közigazgatási bizottság jelentése ki-
emeli azt az általánosan ismert tény, hogy
a fővárosi színházak a közönség befogadá-
sára elégtelenek mindhangosabban nyilván-
ul tehát az a közóhaj, hogy még egy szin-
ház épüljön. Majd így folytatja: „A szin-
házakat nem pusztán mulattató, szórakoz-
tató helyek, hanem a kultúra fejlesztésének
hatalmas eszközei gyanánt tekintvén, s fi-
gyelembre véve különösen azt is, hogy nálunk
a közművelődés szempontjain kívül még
fontos nemzeti érdekek is kívánatosak teszik
a színházak számának szaporítását, örömmel
látjuk azt a társadalmi úton megindult moz-
galmat, mely céljaul tűzte ki a mutatkozó s
általánosan érzett szükségnek megfelelően
a fő- és székváros területén a magyar mú-
zsának egy új hajlékot emelni s azt rend-
elésének ily időben — a millennium évében
— átadni, midőn előre láthatólag színházaink
elégelensége fokozottabb mérvben lesz érez-
hető.

A javaslat a t. Ház előtt

Ily előzmények után került a javaslat —
a költségvetési vita megszakításával — a
Ház elé. Földváry Miklós november 7-én,
Fenyvessy Ferenc pedig november 13-án
terjesztette be jelentését, a tárgyalás pedig
november 29., 30., december 1- és 3-án, te-
hát négy napon át folyt, hol esendesebben,
hol szenvedélyesebben, de mindig tárgyilago-
san és jóhiszeműen. A vita, azonkívül, amit
a javaslat és a bizottsági jelentések szövege
mond, igen élénk világot vet elődeink fel-
fogására, terveire, kulturális nézeteire, erköl-
csi szempontjaira, ahogy a Vígyszínház ren-
deltetését és általában a színház hivatását és
sorsát képezték, akarták, vagy terveztek.
Nem lehet meghatározottságunkat eltitkolni,
de elismerésünket sem megtagadni azoktól a
férjaktól, akik a tervezett színház erkölcsi
nívójáért, de annak mindenekfelett való
magyar és nemzeti jellegéért körömszakad
táig küzdöttek. De elismerésre méltó az a
köz-morál is, amelyik féltő gonddal örködött
a törvénghozó akár anyagi, akár erkölcsi
összeférhetetlensége fölött. A képviselők egy
nagy csoportja pl. azért nem szavazta meg
a javaslatot, mert a színházépítő r.t. rész-
vényei közül néhány egyes képviselők birto-
kában volt. Vitássá tették a részvényekkel
érdeklét képviselők szavazási jogát a ja-
vaslatnál, noha az illetők hajlandók voltak
lemondani minden esetleges anyagi haszon-
ról, amit a részvények biztosítanak nekik.

A tárgyalás menete időrendben így folyt
le:
Földváry Miklós, a közigazgatási bizottság
előadója ismertette röviden és nagyjában

* 1892—97. országgyűlés naplója: 391., 392.,
393., 394. ülés. XXI-kötet 73—147. lap.

a javaslatához fűzött miniszteri indokolás
kereteiben a törvényjavaslatot. Második hoz-
zászóla a pénzügyi bizottság előadója, Feny-
vessy Ferenc volt. Két percig tartó beszédét
ezzel fejezte be: „...a megszavazandó ál-
lamsegéllyel nagy segítséget nyújtunk az ál-
lam által szubvencionált Nemzeti Színház-
nak is, amely így megszabadul a könnyebb
genre-ektől és több gondot fordíthat a hiva-
tásához inkább, sőt egyedül méltó komoly
klasszikus darabok kultiválására.”

A vitát az ellenzék közismert és harcos
tagja: Szederkényi Nándor nyitotta meg,
éles állást foglalva a javaslat ellen. A két
előadó beszédére reflektálva kérdezte:
„Homán ismerik az előadó urak a még fed
nem épült színházat, hogy ily kedves és be-
hizelgő szóval ajánlják figyelmünkbe? Mi
az a Vígyszínház r.t.? Kik alapították? Mi a
célja és programja? Tud arról valamit a
Ház? Tudnak az előadó urak?”

Földváry előadó itt közbeszólt: „Tudunk!”
Beszédének további folyamán azt a felfo-
gást vallotta, hogy itt az ország behálózása-
ról van szó, mert az a biztosíték, ami az ál-
lamkölcsönt fedezi, nem elég. A színházat
pedig a belügyminiszter különös figyelmébe
ajánlotta, nehogy „valami német zengeráj”
épüljön az állam pénzén. Erre meg Jókai
Mór szólt közbe, hogy erről lesz gondos-
kodás.

„Ilyen kölcsönt még Magyarországon
semmiféle vállalat nem kapott” — folytatta
Szederkényi. — „Ez hallatlan jelenség”, —
mire az egész baloldal élénken helyeselt.
„Kórházakra, iskolákra nincs pénzünk, köz-
gazdasági életünk válsággal küzd s akkor a
kormány 200.000 forintos kamatmentes
kölcsönt akar adni egy előttünk ismeretlen
intézménynek. Hát képzelhető, hogy legyen
képviselek, aki ezt megszavazza?” Itt általá-
nos derűtséget keltett Madarász József
közbeszóla, amit a kormánypart felé kül-
dött: „Gyönyörű legények!” Most rátért
Szederkényi a másik kényes pontjára a ja-
vaslatnak: az idegen nyelvű előadások kér-
désére. Rámutatott arra, hogy semmiféle
szempontból — még idegenforgalmi szem-
pontból sem — indokolt a fővárosban nem
magyar nyelvű előadás tartása. Nem idegen
nyelvű színházba kell a külföldieket vinni,
hanem vinni kell az igazi magyar műzsát
meghallgatni, mert hiszen azért jönnek ide.
Méltók volnánk, hogy az ország népe meg-
vessen bennünket, ha ezen törvényjavaslat
mellett adnók könnyelműen szavazatunkat.”

Utána Makfalvy Géza támadta a javasla-
tot, mert a javaslatban „a legjobb akarattal
sem található meg a magyar nemzeti műve-
lődés emelője. A magyar állam nem egy
idegen utazók mulattatására alakult rész-
vénytársaság.”

Jókai Mór a javaslat mellett

Jókai Mór volt a következő szónok. Min-
den befolyását latbavetette a javaslat elfo-
gadása érdekében. „Igenis helyeslem és
óhajtom, hogy egy negyedik színház létre-
jöjjön” — „mondotta — „s gondoskodás tör-
ténjék, hogy az szolgálatára álljon a magyar
műzsának és semmi idegen műzsának ne
szolgáljon”... „Egy egészen új genre fejlőd-
tött, a vígyszínház műve genre-je, melynek nin-
csen helye, nincsenek képviselői.”

Thaly Kálmán: Nem a magyar temperamentumhoz való!

Jóka e közbeszólásra nem válaszolt. Folytatta beszédét, melyben arra tért ki még, hogy az idegennyelvű előadások miatt kár idegeskedni, mert olyanok eddig is voltak — angol, olasz, francia művészek játszottak itt — s a nemzet nem talált benne semmiféle sérelmet. Pedig azok az idegennyelvű előadások a Nemzeti Színház színpadán játszódtak le. (Felkiáltások a szélső baloldaltól: De német előadás nem volt!) Hosszantartó eljenzés közben jelentette ki, hogy hozzájárul a javaslatához.

Bartók Lajos szintén a német előadások miatt ellenezte a javaslatot. Nem járul hozzá, hogy „internacionális színházat csináljunk Magyarországon fővárosában, ahol úgy sikerült a germanizmus sárkányát letiporni”. „A Vígyszínháznak már a neve és jellege is mutatja, hogy az, még ha tisztán magyar előadásokat fog is tartani, akkor sem lesz egészen magyar; annak alapjellege internacionális; mert miként az előadó úr is hangsúlyozta: a Nemzeti Színházot akarja elvonnai a könnyű, idegen műzsa termékeit, a francia „vaudeville”, a német „posszét” s már ezáltal is rá lesz nyomva az internacionális bélyeg, né adjuk meg hozzá még az idegennyelvűséget is”. „Biztosítjuk előbb a magyar nyelv és szellem kizárólagosságát a tervezett színházban s akkor én is szívesen hozzájárulok a szóbanforgó államkölcson megadásához.” (Közbeszólások balfelől: Akkor sem!)

Látva, hogy a vita kezd veszélyessé szélesedni és mélyülni, szólásra emelkedett maga Hieronymi belügyminiszter: „Egyik oka felszólalásomnak — kezdte — „hogy bizonyítás: nem arról van szó, hogy államsegéllyel egy német színházat állítsunk fel Budapesten, mert hiszen a törvényjavaslat objektív megítélésénél első kérdés az, hogy szükséges-e Budapesten még egy színház? (Közbeszólások: Magyar színház!) Úgy értettem, hogy szükséges-e még egy magyar színház. Erre csak igennel felelhetek, hiszen a meglevő kisszámú színházunk férőhelye is kevés. Egy újabb színház tehát kell. Ami azokat az ellenvetéseket illeti, hogy inkább az ínség csökkentésére vagy iskolák építésére fordítsuk a pénzt, azt felelem, hogy ha nem volna szabad kulturális intézményeket létesíteni, míg minden nyomorban enyhítve sincs, akkor e dolgoknak emberi természetét szerint a kultúra sohasem lehetne egy krajcárt sem költeni. Az iskolákra vonatkozóan pedig: a színházakat az iskolákkal csaknem egyenértékű kultúrintézményeknek tekintem.

A következő napon — november 30-án — folytatódott a vita. Ezen a napon is épűgy, mint az előzőn és következőkön. Bánffy Dezső hátról elpökölt. Gróf Pongrácz Károly volt az első szóvivő; ő egyrészt azt kívánta, hogy a színházalapításban résztvevőseként érdekelt képviselők tartózkodjanak a szavazástól, minthogy saját érdekéről van szó, másrészt a kormány a színházalapítás vagy segélyezés előtt az ország gazdasági helyzetét javítsa meg. „Mindaddig, míg ez meg nem történik, fejedje be szavait a gróf, addig én, aki az újabb időben annyi komédiának voltam tanúja (Felkiáltások a baloldalon: Nagyon jól van! Derűltés a szélsőbaloldalon.), én a Vígyszínház egy fillért sem szavazok meg. A törvényjavaslatot nem fogadom el.”

Vila Berzeviczy Albert körül

Berzeviczy Albert szótalt fel ezután a javaslat mellett. Beszède különösen az idegennyelvű előadásokra vonatkozott. A többiek között ezeket mondotta: „... Múltoltassék elhinni, hogy a nemzeti kultúra érdekeit éppen úgy a szívenem viselem, mint a javaslatot ellenző képviselőtársaim. Én elfogadom a javaslatot, de a lehető leghatályosabb módon biztosítani kívánom, hogy az ezen kamatnélküli kölcsön segítségével létrejövendő budapesti Vígyszínház csakugyan a magyar műzsa temploma legyen (Helyeslés jobbfelől) és hogy abban az idegen műzsa csakis vendégszerűen, kivételesen és csak időről időre találhasson hajlékot. (Helyeslés jobbfelől.) Én olyan módosítást fogok a részletes tárgyalás során előterjeszteni, mely szerint magában a törvényjavaslat szövegében mondassék ki, hogy a létesítendő Vígyszínházban évenként ötvennél több nem magyar nyelvű színelőadás ne legyen tartható. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Abban a reményben, hogy a t. belügyminiszter úr javaslatomhoz hozzájárul, a javaslatot általánosságban elfogadom. (Élénk helyeslés jobbfelől.)”

A Ház hangulatát jelző gyorsíróeruca itt már azt is felveszi, hogy: „Zaj a szélsőbaloldalon.” Ki hinné, hogy ennek az volt az oka, amit Berzeviczy az idegennyelvű előadásokról indítványozott. Az ellenzék, melynek tagjai éppen a magyar nyelv elsőbbségéért harcoltak, most azt sem helyezték, hogy törvény mondja ki a színház idegennyelvű előadásainak maximális számát. Ezzel tudniillik azt is kimondani vélték, hogy a meghatározott számú idegennyelvű előadást így maga a törvény biztosítja. Mindez kitűnik a következő ellenzék szónokok beszédéből. S kitűnik egyben az is, hogy

Berzeviczy még tulajdonképpen be sem jelentett, csak kilátásba helyezett indítványát nemhogy tisztázta volna, de valósággal elmérgezte a helyzetet.

Polónyi támad

Polónyi Géza — a következő felszólaló — igen élesen fordult szembe a javaslatlall. Mindenekelőtt pénzügyi szempontból voltak súlyos aggályai. „En kérve kérem a Házat — mondotta — „hogy ezt a törvényjavaslatot, mely pénzügyi okokból is, de főleg az állami eszmémet még nem egyeztetthető okokból is abszolúte nem felel meg azon törekvéseknek, melyeket a képviselőház magának vall, s mely törvényjavaslat azonkívül a főváros társadalmának eddig férfias kitartásával megindult igazán hazafias magyarosodását korlátozza, sőt paralizálja, még általánosságban se méltóztassék elfogadni, hanem méltóztassék azt visszavetni és inkább, hogy egyebet ne említsék, arról gondoskodni, hogy ezen 200.000 forint, ha majd az erről szóló törvényjavaslat beadatik, a fillozeról elpusztított szőlők újrabeültetésére fordíttassék. (Helyeslés baloldalon.) Jobb helyre lesz az így fordítva, mintha a parazita német műzsanak nyitunk itt új templomot, amelyre nekünk egyáltalán semmi szükségünk nincsen.”

Hegedűs Sándor sorra cáfolta Polónyi érveit. Mindenekelőtt a magyarosodás vagy németesedés kérdésében foglalt állást... „Biztosabb eszköze — úgymond — a magyarosodásnak sem az országban, sem a fővárosban nincsen, mint a kultúra. A kultúrát pedig egyoldalúan kezelni, elszigetelten, kizárólagosan és erőszakos rendszabályokkal fejleszteni manapság már nem lehet, ez az erről szóló törvényjavaslat beadatik, a fillozeról elpusztított szőlők újrabeültetésére fordíttassék. (Helyeslés baloldalon.)”

Pázmány Dénes a javaslatot „feltételesen” elfogadja. Horváth Gyula a javaslat mellett, utána pedig Herman Ottó ellene szólalt fel. A szóbanforgó összegnek — szecinte — sokkal jobb helye van máshol. Fordítsa a kormány például tudósképzésre, hogy részt vehessünk a tudományok nagy világversenyében. „Nemcsak, mint függetlenségi képviselő, hanem mint magyar ember egész szívemmel ellene vagyok és visszalököm a törvényjavaslatot.”

Az általános vita végén Hieronymi Károly belügyminiszter válaszolt az elhangzott be- szedekre. Újra hangsúlyozta, hogy a Vígyszínház társaság nem német színházat akar alapítani, továbbá, hogy magyar színház- sultat kiadni szerződötteti s csak kivételesen, korlátozott számú idegennyelvű előadásokra kívánja jogát fenntartani.

A továbbiakban Polónyi Gézának a kölcsön biztosítékáról előadott aggályait próbálta eloszlatni, de nem a legnagyobb sikerrel. Herman Ottónak válaszul pedig kijelentette, hogy: „... abból, ha én a t. Háznak egy Budapesten felállítandó negyedik színház ügyében teszek javaslatot, bizonyos antagonizmust kiolvasni a tudományos kutatások ellen, valóban nem lehet.”

A szavazás előtt még néhányan felszólal- lak igen röviden a részvényes képviselők szavazásának jogossága vagy jogtalansága kérdésében. Így Ugron Gábor az elnököt kérte, hogy állapítsa meg: „kik részvényesek és igazgatósági tagok ennél a vállalatnál s azok részt vehetnek-e a szavazásban vagy sem?” (Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélsőbaloldalon. Nagy zaj és nyugtalanság jobbfelől) — írja az egykorú napló.

Erre felállott Gromon Dezső államtitkár és kijelentette, hogy a vígyszínházi részvényei után járó minden jövedelméről a főváros szegényei javára ezennel lemond... Az ellenzék azonban általános szempontokat tartva szem előtt, az egyes képviselőknek ezt a gesztusát nem vette tudomásul. Herman Ottó felszólalt s ezt mondta: „... Ha a t. Ház csakugyan megszavazza ezt a törvényjavaslatot, úgy azokkal a képviselőkkel szemben, akik egyszersmind tagjai a rész- vénytársaságnak s ilymódon elszámolási viszonyba jutottak a kormánnyal: fel fogom vetni az inkompatibilitás kérdését.”

Az elnök — igen helyesen és hárszabály- szerűen — enunciólta, hogy minden képviselő joggal szavazhat minden törvény- javaslat felett, mire az ellenzék zárt ülést akart, hogy felolvashassák az érdekelt képviselők névsorát, utóbb nem ezt, hanem népszerinti szavazást provokált, melynek eredményeként a törvényjavaslat 123:98 arány- ban általánosságban elfogadtatott.

Harmadik olvasásban megbukik a javaslat

A tárgyalás harmadik napján került sor a részletes vilára, melynek első szónoka Berzeviczy Albert volt, aki az 1. §-hoz az is- mert módosítást ajánlotta. Ez így hangzott: „... a társaság által létesítendő Vígyszínház- ban ötvennél több nem magyar nyelvű színelőadás nem tartható; ezen színelőadások megtartásához pedig minden esetben a bel-

ügyminiszter engedélye szükséges.” Szeder- kényi Nándor ellenezte a Berzeviczy-féle módosítást. „Ha e módosított javaslatot elfogadjuk — mondotta — „akkor az idegen kultúra többé nem kérdőjeles fog itt az országban megjelenni, hanem követelőkép. A javaslatot nem fogadom el, de ha Önök elfogadják, nem tudok mást mondani, mint azt, amit a római mondott: Isten irgalmas- sága legyen nagyobb, mint a mi ostobasá- gunk.”

Felszólalt még a javaslat és annak módo- stlása ellen Bartók Béla, Harmann Ottó, Ma- darász József, Horánszky Nándor (ő a Víg- színháznak alapszabályban biztosítandó nenu- zeti jellegét kívánta), Ugron Gábor, Helfy Ignác, Fenyevussy Ferenc előadó, Vajay Ist- ván, Sima Ferenc, Polónyi Géza, végül is- mét — s ezúttal harmadszor a tárgyalás fo- lyamán — a belügyminiszter s így a javas- latot — Berzeviczy módosításával — részle-

teiben is elfogadta a Ház. A következő napra tüzték ki annak harmadszori olvasá- sát, ami a javaslat sorsán nem szokott vál- toztatni, mert hiszen hozzászólási joga már senkinek sincs, egyszerű, formális szavazás- sal lehet elfogadni, vagy elvetni az egész ja- vaslatot. Nemigen fordult elő valaha is, hogy a harmadszori olvasásnál szavazzanak le valamit. Ezúttal így történt. Az ellenzék végső rohamra indult. Összeverbuváltak minden tagjukat s névszerinti szavazást kérve két szótöbbséggel megbuktatták a Vígyszínháznak adandó 200.000 forintos ál- lamkölcson teljesén kész tervét. (96:98 volt a szavazatok aránya.)

A Vígyszínház azonban a maga erejéből is felépült és 40 esztendei működésével fénye- sen beigazolta, hogy elődeinknek sem a ma- gyar nyelvet, sem magyar kultúrát nem volt okuk féltetni tőle.

Dr Bory István

A kuruzslás magasiskolája egy pesti múzeumban

Babonák, „rontások”, népies „gyógyszerek” hajdan és ma

Igaza van a kitűző Márkus Lászlónak: fel kellene fedezni már egyszer a pestiek számára Budapestet... Annyi felbecsülhe- tetlenül értékes látnivaló halmozódik ebben a gyönyörű, de csak szóbeszéddel lokálpatri- riótia városban, hogy minden itt „forgó” idegent elragad, csak éppen mi, budapestiek nem veszünk tudomást róla. Európaszerte híres múzeumban csak mutatóban lé- zeng néhány látogató, noha kávéházaink tele vannak... Itt van például a szinte min- taserűen tökéletes Népegészségügyi Mú- zeum, amelyről a tájékozatlanabb közönség jóformán alig tud valamit. Ennek a pompás intézetnek van egy speciális gyűjteménye, amely úgyszólván egyedülálló a maga nemé- ben. A kuruzslás és a babona múzeuma ez: a népi tudatlanság legsötétebb infernióját tárja a szemlélő elé, a rajkások, javasas- szonyok, falusi „ráolvasók” tevékenységé- nek megdöbbentő és megkacagtató módjait és eszközeit. Egy külön teremben gyűjtötték össze az idevonatkozó anyagot, nem sok az egész, de a kis gyűjtemény leküzdhetetlen benyomást kelt a szemlélőben.

— Boszorkányokról, akik nincsenek, ne essék szó többé!

— hirdette Könyves Kálmán király, de itt bizony megtudjuk, hogy egészen Mária Te- rezia koráig gyakran támadtak fulmináns boszorkánypörök. Hosszú lista sorolja fel azokat, akik kuruzslás, boszorkányság hí- rébe keveredtek. Így például Zöld Ambrus- né, akit Kolozsvárott, 1584-ben elégetésre ítélték, a vád szerint „egyik tanu lábát el- kuruzslota, keñesöket kezelt, másik tanu macska képeben nyomta meg”. Paládi Já- nosné Ugocsa városában, 1732-ben ugyan- csak tüzhálálra ítélték, mert „bájjalt, keñ- csöket adott, dögüssal etette álmban az egyik tanu”. A debreceni „Erzébet asz- szony”-hoz, aki „ronda szóval” gyógyított, már irgalmasabb volt a törvény. Őt csak kiűzték a városból.

A tanuvalomások többnyire így hang- zanak el: Láttam keñesét, fenését, sok ízben való varázslatát. Ennyi elég is volt az ité- lethez.

Az egyik vitrinben, üveg alatt láthatjuk azokat a tárgyakat, amelyeket falusi ku- ruzslóasszonyok használtak „gyógyításra”. Itt látható a szentelt gyertya, amely „fűl mellé dugva forrolázt gyógyít”.

Megtudjuk, hogy kelés ellen patkószegyet hor- dozzunk zsebeinkben, hideglelés ellen kraj- cárt kell dobni a pálinkába és úgy inni meg, a tejfeles bundaszőr pedig — fekély ellen használ... A szegedvidéki „népies gyógy- szerek” egész recept-tára található itt. Ma már mulatságosan hatnak, de elgondolni is szörnyű, hogy még harminc-negyven esz- tendővel ezelőtt az orvostudományak kemény küzdelmet kellett vívnia e sötét-babonák el- len: Ime néhány, mulatóba:

Torokbaj ellen: Petróleumot inni. Élő bé- kát zaeszkóban a nyakára kötni.

Szemgyulladás ellen: „Dinnyevízzel” mo- sogatni.

Ebmárás ellen: Kutya szőrét megégetve a sebre tenni.

Golyva ellen: Füstölt szalonnát vékonyru- vávra a nyakra kötni.

Nehéz lélegzés ellen: Tojást útni a mellre. És így tovább. De „kozmetikai” problé- mák is szerepelnek. Például:

Szeptől ellen: Áprilisi hólével mosdani.

Szemölcs ellen: Mudzagra fűzött csont- gombot nyomni rá.

Az sem éppen biztató, hogy „aki éjjelkor az uccán mákoskalácsra lép, lábzsugorodást kap tőle”. Legalább is ezt állítja egy tisztán- túli híres vajkós asszony.

Külön tárgycsoportok foglalkoznak az egyes vidékek babonás szokásaival. Híres szokás az ólomöntés, amelyet szivdobogás, álmatlanság esetén végeznek. Kileneféle hul- ladékok raknak egy rostára, vízzel telt tá- nyér körül. Azután ólmot olvasztanak és azt a tányérba öntik. Akkor aztán kiderül, hogy ki okozta a „rontást”. Az ólomfigura mu- tatja meg, hogy férfi-e, vagy nő a „rontó”.

A „rontás” általában gyakran szerepel a kuruzslók hókuszpókuszaiiban. Itt látjuk a kék „rontó kötényt” is... Aki bajától nem tud megszabadulni, kötényt ellensége” Kü- szöbőre teszi. Ha az átlép rajta, megkapja a betegséget.

Érdekes népszokás volt Baja vidékén a korbácsolás Aprószentek napján: december 28-án. Nyenkor az egész háznépe, sőt a ro- konság is összegyűlt és fűzfavesszőkből font korbáccsal nyájasan ütogették egymást, mondván:

„Szabadulj meg minden bajtól, hideg- leléstől, rontástól...”

Ugyancsak ezen a vidéken volt divatban, hogy a beteg gyermek ruháját kitömtek, a faluvégre állították s a gyermek nevére el- keresztelték. Ha ugyanis a kitömött bábút elviszi onnan az ördög: meggyógyul a gyer- mek...

A drágaköveknek különös jelentőséget tu- lajdonít évszázadok óta a népi babona. A rubin a Bak jegyében születetteknek egészsé- get és szerelmet hoz, a beryll a szerelmesek hűségét biztosítja, a korall az anyák és gyer- mekek amulettje, amely a megigézéstől óv. Utóbbi színét aszerint változtatja, hogy vise- lője beteg-e, vagy egészséges. Gyakori férfiu- amulett még a nephrit, amely „a kártyások és kockajátékosok szerencseköve”.

Az egyik sarokban sárgult fücsomókat fe- dezünk fel. Ez a híres-nevezetes óbudai fű- vesasszony gyógynövényraktára. Ő találta fel különben a módját: hogyan kell a réze- ges embert leszoktatni az ivásról. Receptje szerint a szárlított denevér pora, pálinkába beadva, biztos hatású. Hát ezt el is hiszük neki... Itt van egy ormánsági kuruzsló pásztorember tarisznyája is, mellette a kö- vetkező titokzatos szerszámok: egy rozsdás lakat, hajcsomók, állati bordacsont s egy háromágú villa, több felismerhetetlen apró- ság között. A derék ember ráolvasással gyó- gyított...

A modern kuruzslás eszközeit

is maró gúnnyal mutatja be a gyűjtemény. A falon torzkép függ, amely amerikai koz- metikus családok egyik találmányát ábrázolja. A gépezet — vastaglábú nők számára ké- szült... Különféle drótokon keresztül váltó- áramot vezetnek át a vastag lábszáron. A készülék hangosan morajlik és bűg s a hől- gyek — fizetnek, mint a köles...

Csupa eredetiség és tanulságos, izgalmas látnivaló gyűlik össze ebben a kis terem- ben. Itt érezhetjük át csak igazán, hogy mily- len emberfeletti, hősi munkát végzett az utolsó ötven esztendőben az orvostudomány. Mert a „rontó-köténytől” a röntgenmasináig hosszú az út... Igaz ugyan, hogy kuruzslók, ráolvasó emberek ma is élnek szépszámmal. Csak hogy ma már Zeleis-géppel dolgoz- nak ők is...

Kálmán László